

УДК 378.147

ГАВРУТЕНКО Л. А.,

викладач Промислово-економічного коледжу
Національного авіаційного університету

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті висвітлено окремі наукові проблеми, які пов'язані з обґрунтуванням критеріїв, показників та рівнів сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю у процесі вивчення фахових дисциплін. Автором визначено та проаналізовано діагностичний інструментарій, а саме: організаційно-пізнавальний, когнітивний, операційно-діяльнісний, контрольньо-рефлексивний критерій.

Ключові слова: контрольньо-рефлексивний, креативний, критерій, операційно-діяльнісний, організаційно-пізнавальний, показники, продуктивний, репродуктивний, рівень, когнітивний.

Постановка проблеми. Глибокі зміни в соціально-економічній сфері, процеси глобалізації та інтеграції суспільства породжують проблему підготовки фахівців нової генерації, здатних до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють сучасними технологіями своєї спеціальності і не тільки розуміють сутність проблем на основі отриманих знань, але й уміють ефективно вирішувати їх практично. Одним із шляхів розв'язання даної проблеми передбачає визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю.

Однак на сьогодні немає чітко визначених підходів до виокремлення критеріїв, показників та рівнів формування професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науці чимало зроблено у напрямку розробки критеріїв щодо професійного становлення майбутніх спеціалістів. Аналіз основних напрацювань в цій галузі показав, що вивчення проблеми формування професійних вмінь у майбутніх спеціалістів є актуальним, і це відображено у працях В. Гриньової, С. Кисельгофа, Є. Мілеряна, А. Москаленко, К. Платонова, Н. Тализіної, К. Ушинського, в яких розглядається визначення критеріїв, показників та рівнів формування професійних вмінь. Зазначені вчені намагаються розв'язати проблему удосконалення професійних вмінь таких фахівців, як: менеджери, перекладачі, соціальні працівники, журналісти, педагоги, однак, формування професійних вмінь у майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю та особливості їх виділення і дослідження залишаються поза увагою науковців та вчених і у психолого-педагогічній літературі вузько розглядаються.

Метою статті є визначення, обґрунтування показників, критеріїв та рівнів сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю у процесі вивчення фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою виявлення рівня сформованості професійних вмінь у майбутнього молодшого спеціаліста економічного профілю було застосовано критеріальний підхід, який надає змогу ідентифікувати та обґрунтувати експериментальні результати, що були отримані під час проведення нашого дослідження. Визначення критеріїв – одне із складних завдань педагогічної науки. У психолого-педагогічних дослідженнях для кількісної оцінки сформованості або розвитку якостей, умінь, навичок, компетентностей, підготовленості обґрунтовується доцільність використання різних критеріїв [1, с. 41].

У педагогічній і психологічній довідковій літературі термін «критерій» (від грец. *kriterion* – засіб судження) визначається як:

- мірило для визначення, оцінка предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації; підстава для оцінювання, визначення або класифікації чогось [2];
- ознака, на підставі якої дається оцінка якого-небудь явища, дії [3, с. 163];
- стандарт, виходячи з якого можна приймати рішення, робити оцінки або класифікацію; рівень досягнень, що визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [4];
- явища, що відображають його суттєві характеристики і саме тому підлягають оцінці [5, с. 36].

Так вчений, Л. Коростіль виділяє загальні вимоги до обґрунтування критеріїв, а саме:

- 1) критерії повинні відображати основні закономірності функціонування і розвитку аналізованого явища;
- 2) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між всіма компонентами аналізованого явища;
- 3) критерії повинні розкриватися через показники, за якими можна судити про більший або менший ступінь вираження зазначеного критерію;
- 4) критерії повинні відображати динаміку вимірюваної якості в часі та просторі;
- 5) якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними та доповнювати один одного [6].

Дослідник, О. Бодалєв при розробці критеріїв задає етапний характер процесу професійного становлення особистості. Учений зазначає, що для цілеспрямованого формування особистості на різних етапах необхідно визначати головні параметри, що відображають рівень розвитку, а оскільки розвиток – складний процес, критерії та параметри повинні розроблятися на межі мінімум таких наук, як психологія та педагогіка [7].

У нашому дослідженні ми дотримуємося наукової позиції О. Діденка [8], де поняття критерій за своїм обсягом ширше, ніж поняття показник, і що показник, будучи складовою частиною критерію, є засіб якісної та кількісної оцінки критеріїв.

Водночас, між показником та критерієм існує тісний зв'язок, та, оскільки якість показника залежить від того, наскільки він об'єктивно та повно характеризує прийнятий критерій і, навпаки, правильний вибір показників зумовлений науково обґрунтованим вибором критерію [9, с. 145].

Враховуючи структурні та функціональні характеристики фахової підготовки майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю, а також беручи до уваги структуру формування професійних вмінь, на основі визначених нами компонентів професійних вмінь ми виокремили критерії та показники сформованості цього багатофакторного процесу (Таблиця 1).

У діагностиці навчально-пізнавальної діяльності науковці (Д. Ельконін, А. Маркова та ін.) [10] розмежовують репродуктивні та продуктивні навчальні дії. Якщо дії (аналітичні, синтетичні, контрольні-оцінні тощо) виконуються за шаблоном або за допомогою добре відпрацьованих способів, вони є виконавськими, тобто репродуктивними. Дії, що здійснюються за самостійно сформованими критеріями або новим способом і спрямовані на створення нового, – продуктивні (креативні). Проміжну групу складають дії, які в залежності від умов можуть бути і першого, і другого рівня.

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю

Критерії	Показники
1	2
Організаційно-пізнавальний	- пізнавальний інтерес; - наявність стійкого інтересу до професійної діяльності;
Когнітивний	- володіння професійно-важливими знаннями (фахові-спеціальні, управлінські, нормативно-правові, науково-методичні, предметні, технологічні); - прояв креативності в професійній діяльності;

Продовження таблиці 1

1	2
Операційно-діяльнісний	- здатність використовувати професійно важливі знання при вирішенні професійних завдань; - оволодіння методами, способами і досвідом самостійного розв'язання професійних завдань;
Соціально-особистісний	- прояв адаптивно важливих особистісних якостей: діловитості, емоційної стійкості, відповідальності, активності; - комунікабельність; - наполегливість у досягненні мети; - здатність до рефлексії інноваційної діяльності, самоконтролю та професійної самооцінки; - уміння прогнозувати та співвідносити особистісно-професійні можливості.

Рівень є ступенем досягнення у чому-небудь [11]. У нашому дослідженні рівень є ступенем досягнення результату навчання при вивченні фахових дисциплін.

Таблиця 2

Рівні сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю

Критерії	Рівні		
	Репродуктивний	Продуктивні	Креативний
1	2	3	4
Організаційно-пізнавальний	Виявляється у незначному інтересі до професійної діяльності, сформованості переважно зовнішніх мотивів, наявна відсутність пізнавального інтересу.	Характеризується достатнім рівнем сформованого інтересу до різних видів професійної діяльності; притаманні як внутрішні, так і зовнішні мотиви.	Проявляється у високому усвідомленні значущості майбутньої професії, наявний стійкий інтерес до різноманітних видів професійної діяльності, внутрішні мотиви домінують над зовнішніми.
Когнітивний	Поверхневі професійні знання; репродуктивний тип мислення, що зумовлює ситуативне виявлення самостійності, системність має місце,	Усвідомлені, але не досить глибокі знання про сутність професійної діяльності; достатній рівень сформованості якостей і операцій мислення; частковий прояв креативності.	Усвідомлені, глибокі знання про сутність професійної діяльності, власних індивідуально-психологічних особливостей; продуктивний тип мислення, сформовані якості мислення в повній

	але все, що виконується, не виходить за межі завдання.		мірі; вільне володіння операціями мислення; діяльність спрямована на втілення особистого задуму, нового і оригінального.
--	--	--	--

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Операційно-діяльнісний	Не здатність розв'язання професійних завдань; володіння простими прийомами роботи з програмним забезпеченням; відсутність зацікавленості до різних видів представлення інформації в особистих цілях, надання оцінки інформації за запропонованим зразком; схильність до запозичення готових матеріалів із мережі Інтернет; використання прийомів професійної діяльності неефективне.	Достатнє вміння працювати з інформацією (пошук, аналіз, збереження, перетворення, передача), володіння ІКТ у науково-дослідницькій діяльності; вміння здійснювати достатнє вміння відбирати й використовувати стратегії виконання професійної діяльності; часткова здатність використовувати професійно важливі знання при вирішенні професійних завдань;	Усвідомлене використання ІКТ, цілеспрямований відбір інформації, необхідної для створення професійно значущих продуктів; розвинене вміння здійснювати відбір й ефективно використовувати прийоми, стратегії виконання професійної діяльності; креативна здатність використовувати професійно важливі знання при вирішенні професійних завдань
Соціально-особистісний	Незначний характер виявлення діловитості, емоційної стійкості, відповідальності, активності; потреба у спонуканні з боку викладача, не сформованість навичок взаємодії; залежність від думки авторитетної людини; відсутність наполегливості; нездатність до професійної самооцінки.	Ситуативний характер виявлення особистісних якостей; при частковому управлінні ззовні здійснюється вихід на більш високий рівень; успішність комунікації часто залежить від зовнішніх обставин; частковий прояв наполегливості у досягнення мети.	Стійкий характер виявлення діловитості, емоційної стійкості, відповідальності, активності; здатність до самоорганізації; активне продукування нових ідей та толерантне ставлення до думок інших; наполегливість у досягненні мети.

Враховуючи критерії формування професійних вмінь у майбутніх молодших фахівців, ми виділили наступні рівні навчальних досягнень студентів: репродуктивний,

продуктивний та креативний. Кожен рівень характеризується наявністю чи відсутністю показників відповідно до критеріїв формування професійних вмінь.

Отже, можна виділити рівні сформованості рівня розвитку розумових дій. Відповідно, із урахуванням розроблених критеріїв і показників ми виділили три рівні сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю, а саме: репродуктивний рівень сформованості інтелектуальної мобільності передбачає елементарний прояв показників за всіма критеріями; продуктивний, рівень характеризується ситуативним проявом сформованості якості; на креативному рівні сформовані високі показники інтелектуальної мобільності. Результати дослідження представлено у таблиці 2.

Висновки. Таким чином, у нашому дослідженні ми виокремили такі критерії сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю: організаційно-пізнавальний, когнітивний, операційно-діяльнісний, контрольний-рефлексивний. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та запропонованих критеріїв ми встановили рівні сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю: репродуктивному, продуктивному, креативному. Отже, система визначених і розроблених нами критеріїв, показників та рівнів стану сформованості професійних вмінь і дозволяє виявити зміни, які відбуваються в процесі формування у майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю та визначити реальний стан сформованості. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні змісту сформованості професійних вмінь майбутніх молодших спеціалістів економічного профілю.

Список використаної літератури

1. Фотинюк В. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-прикладної фізичної підготовленості інженерів-механіків авіаційної галузі / В. Фотинюк // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2012. – № 2. – С. 40-48.
2. Философский словарь / под ред. М. Розенталя, П. Юдина. – М. : Политиздат, 1968. – 2-е изд. – 432 с.
3. Професійна освіта: словник: навч. пос. / [уклад. С.У. Гончаренко та ін.; ред. Н. Г. Ничкало]. – К.: Вища шк., 2000. – 149 с.
4. Советский энциклопедический словарь. – М., 1990. – 621 с.
5. Курило В. Моделирование системы критериев оценки развития освіти в регионе / В. Курило // Педагогика і психологія. – 1999. – № 2. – С. 35-39.
6. Коростіль Л. А. Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище / Л. А. Коростіль // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми: Видавництво СумДПУ, 2009. – №1. – С. 138 – 145.
7. Бодалев А. А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность [Електронний текст] / А. А. Бодалев. – Режим доступу: <http://psy.lseptember.ru/2001/47/45.htm>
8. Діденко О. В. Критерії, показники та рівні сформованості творчості як професійної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників / Діденко О. В. // Вища освіта України. – 2007. – С. 218–223. – (Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : моніторинг якості освіти» ; дод. 3, т. 7).
9. Богданова І. Модульна технологія у професійній підготовці вчителя : монографія / І. Богданова ; за ред. І. Зязюна. – Одеса : Учбова книга, 1997. – 289 с.
10. Багрій В. Процес формування та удосконалення професійних умінь як основа для професійної інноваційної діяльності / В. Багрій // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Л. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 82-91.
11. Максименко В. П. М17 Дидактика: курс лекцій: Навч. посіб. / В. П. Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – 222 с

References

1. Fotynyuk V. (2012). Kryteriyi, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesijno-prykladnoyi fizychnoyi pidhotovlenosti inzheneriv-mekhanikiv aviatsiyanoi haluzi. *Teoriya i praktyka upravlinnyasotsial'nyh systemy*, 2, 40-48 (in Ukr.)
2. Fylosofskyy slovar (1968). Moscow: Polytyzdat 2, 432 (in Ukr.)
3. Profesiyna osvita: slovnyk: navch. pos. (2000) / [uklad. S.U. Honcharenko ta in.; red. N. H. Nychkalo]. – Kyiv: Vyshcha shk/, 149 (in Ukr.)

4. Sovet'skyy zntsyklopedycheskyy slovar (1990), Moscow, 621 (in Rus.)
5. Kurylo V. (1999). Modelyuvannya systemy kryteriyiv otsinky rozvytku osvity v rehioni . *Pedahohika i psykholohiya*, 2, 35-39 (in Ukr.)
6. Korostil L. A. (2009). Samoosvita osobystosti yak sotsial'ne ta pedahohichne yavlyshche. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats.* – Sumy:Vydavnytstvo SumDPU, 1, 138 – 145 (in Ukr.)
7. Bodalyev A. A. Psykholohyya novoyu эгы: kompetentnost' yly bespomoshchnost Retrieved from dostupu: <http://psy.lseptember.ru/2001/47/45.htm>(in Rus.)
8. Didenko O. V. (2007). Kryteriyi, pokaznyky ta rivni sformovanosti tvorchosti yak profesiynoyi yakosti u maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 218–223(in Ukr.)
9. Bohdanova I. (1997). *Modul'na tekhnolohiya u profesiyniy pidhotovtsi vchytelya: monohrafiya za red. I. Zyazyuna.* – Odesa : Uchbova knyha,– 289 s. (in Ukr.)
10. Maksymenko V. P. (2013). *Dydaktyka: kurs lektsiy: Navch. posib.* Khmelnytskyy: KhmTsNP, 222 (in Ukr.)
11. Bahriy V. (2009). Protses formuvannya ta udoskonalennya profesiynykh umin' yak osnova dlya profesiynoyi innovatsiyanoi diyal'nosti. *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya pedahohichna*, Lviv, 25., 82-91 (in Ukr.)

HAVRUTENKO L.,

Lecturer of Industrial and Economic College of National Aviation University

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF PROFESSIONAL SKILLS FUTURE ECONOMICS JUNIOR SPECIALIST IN THE STUDY OF PROFESSIONAL DISCIPLINES

Investigating the formation of professional skills in the future should include younger experts to develop a clear system of measurement criteria, indicators and levels of its formation.

The article is the theoretical justification of criteria and indicators of the levels of professional skills of future specialists in economics.

The article highlights some of the scientific problems related to the substantiation criteria, indicators and levels of professional skills of future economic profile of junior specialists in the study of professional disciplines. The author identifies and analyzes diagnostic tools - the four criteria, namely cognitive interest; availability of steady interest to the profession - organizational and cognitive; possession of relevant professional expertise (professional education, administrative, legal, scientific, methodical, practical, technical); expression of creativity in professional activity - cognitive; ability to use professional knowledge are important in solving professional problems; mastering the techniques, methods and experience of independent solving professional tasks - operationally-activity; adaptive display of important personal qualities: efficiency, emotional stability, responsibility and activity; communication; perseverance; capacity for reflection, innovation, self-control and professional self-esteem; the ability to predict and correlate personal and professional opportunities - reflexive control criterion. Levels of professional skills of future economic profile of junior specialists in the study of professional disciplines - namely reproductive, productive, creative - were developed and justified according to these criteria.

Thus, the study on formation of professional skills of future specialists in economics in the study of professional disciplines should include the development of a clear system of measuring the level of development.

Key words: *criteria, indicators, levels of development, cognitive control and reflective, creative, junior specialists in economics, operational and activity, organizational, educational, productive, reproductive.*

*Одержано редакцією 17.11.2016 р.
Прийнято до публікації 14.12.2016 р.*